

TA'LIM TASHKIL ETISH SHAKLLARI VA TURLARI

Ortiqboyeva Muxlisa

Poyonova Guldona

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

2-bosqich 2-24-guruh talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17707066>

Annotatsiya: Ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda ta'limni tashkil etish shakllari va turlarining ilmiy asosda belgilanishi muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada an'anaviy, innovatsion va masofaviy ta'lim shakllarining pedagogik xususiyatlari hamda ma'lumot beruvchi, faol, interaktiv va ijodiy ta'lim turlarining psixologik-didaktik asoslari tahlil etilgan. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimidagi normativ-huquqiy islohotlar bilan bog'liq jihatlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'limni tashkil etish, ta'lim shakllari, ta'lim turlari, an'anaviy ta'lim, Innovatsion ta'lim, onlayn ta'lim, interaktiv ta'lim, loyiha asosidagi ta'lim, umumiy ta'lim, maxsus ta'lim, professional ta'lim, pedagogika ta'lim texnologiyalari.

KIRISH

Ta'lim — shaxsning intellektual, ma'naviy va kasbiy rivojlanishini ta'minlaydigan murakkab va ko'p komponentli pedagogik jarayon bo'lib, u maqsad, mazmun, shakl, metod va vositalarning uyg'unlashuvi asosida amalga oshiriladi. Ta'limni tashkil etish shakllari talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'quv faoliyati qanday tartibda olib borilishini belgilasa, ta'lim turlari o'quv jarayonining mazmuni va undagi ishtirokchilarning faollik darajasini aniqlaydi. Globallashtirish, raqamli texnologiyalar va kompetensiyaviy ta'lim tamoyillari bugungi kunda ta'lim shakllari va turlarini qayta ko'rib chiqishni, ilmiy asosda takomillashtirishni talab etadi¹.

Ta'limning mazmuni va mohiyati jamiyatning moddiy va madaniy taraqqiyoti darajasi bilan belgilanadi. Ijtimoiy munosabatlar, umumiy ma'lumotga bo'lgan talab, kishilarning kasbiy tayyorgarligi va ta'lim haqidagi pedagogik g'oyalarga qarab kishilik jamiyati taraqqiyotining turli bosqichlarida ta'limning mohiyati, metodi va tashkiliy shakllari o'zgarib borgan.

Ta'limning maqsadi obyektiv hayot talablariga muvofiq holda o'zgarib borgan kabi, ta'limning xarakteri va yo'nalishi ham uning maqsadiga muvofiq o'zgarib boradi. Ta'lim dialektik tarzda taraqqiy etib boradigan ichki ziddiyatlar jarayonidir. Ta'lim bilish qobiliyatlari, his-tuyg'ular, idrok va shaxsni tarkib toptiruvchi kuchli omildir. Ta'lim jamiyat qurilishining muhim muammolarini hal qilish — jamiyatning moddiy-texnika bazasini yaratish, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish va yangi kishini tarbiyalashga yordam beradi².

Ta'lim o'quchining bilish qobiliyatini o'stiruvchi asosiy omildir. O'quchilar qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimlar muayyan didaktik qoidalar tarzida namoyon bo'ladi.

Ta'limni tashkil etish shakllari tarixan turli bosqichlarni bosib o'tgan bo'lib, hozirgi kunda an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning uyg'unlashgan ko'rinishi sifatida shakllanmoqda.

An'anaviy sinf-dars shakli o'qituvchi yetakchi bo'lgan hamda bilimlar tizimli tarzda beriladigan pedagogik modeldir. Uning afzalligi o'quv jarayonining tartibli va boshqariladigan bo'lishi bo'lsa, kamchiligi talabalarning individualligini to'liq hisobga olmaslik bilan bog'liq. Shunga muqobil ravishda ijtimoiy yo'naltirilgan ta'lim shakli shaxsning jamiyat bilan o'zaro ta'siri jarayonida bilim olishini nazarda tutadi. Bu jarayon sotsiokonstruktiv yondashuvga

¹ Selevko G.K. "Pedagogik texnologiyalar klassifikatsiyasi". – Moskva: Narodnoye obrazovaniye, 2006

² Xoliqov A., Yo'ldoshev J. "Pedagogika nazariyasi". – Toshkent: Fan, 2019

asoslanib, talabalarning real hayotiy tajribasi, atrof-muhit, oila va jamiyat bilan o'zaro muloqoti orqali bilimlarni shakllantiradi.

Zamonaviy ta'limda keng qo'llanilayotgan masofaviy ta'lim esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslanadi. Bu shakl ta'limning hududiy cheklavlarsiz amalga oshirilishini, talabaning shaxsiy o'quv trayektoriyasini shakllantirishni va o'zlashtirish jarayonini mustaqil tashkil etishni qo'llab-quvvatlaydi.

Ta'limning turlari esa o'qitish metodlari va o'quvchining o'quv jarayonidagi faolligiga qarab farqlanadi. Ma'lumot beruvchi ta'lim turi reproduktiv xarakterga ega bo'lib, unda talaba ko'proq tinglovchi sifatida ishtirok etadi. Bu tur aniq nazariy bilimlarni yetkazib berish uchun qulay bo'lsada, ijodkorlikni har doim rivojlantira olmaydi. Faol ta'lim turida esa o'quvchi o'quv jarayonining bevosita ishtirokchisiga aylanadi; muammoli vaziyatlar, keys-stadi, guruh ishlari va tajriba asosida bilimlar shakllantiriladi. Bu tur talabalarning fikrlash doirasini, mustaqillik darajasini va motivatsiyasini oshiradi.

Interaktiv ta'lim turi o'qituvchi va talaba o'rtasidagi ikki tomonlama faollikni talab qiladi. **"Aqliy hujum"**, debat, rol o'yinlari kabi metodlar bilimlarni muloqot, fikr almashish va birgalikda yechim topish orqali mustahkamlaydi³. Zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan ijodiy ta'lim turi esa talabalarda mustaqil izlanish, yangi g'oyalar yaratish, loyihalar ishlab chiqish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu tur innovatsion pedagogika va kompetensiyaviy yondashuvning asosiy talablariga mos keladi.

Ta'lim shakllari va turlarining rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda O'zbekistonda 2020-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi **"Ta'lim to'g'risida"**gi Qonun⁴ ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, o'qitishning zamonaviy shakl va texnologiyalarini joriy etish uchun normativ asos yaratdi. Pedagogik jihatdan ta'lim jarayoni shaxsning bilish qobiliyatlari, idroki, tafakkuri va kasbiy kompetensiyalarini shakllantiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Uning metodik va tashkiliy jihatdan to'g'ri tashkil etilishi ta'lim sifatini oshiradi, shaxsni har tomonlama rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ta'limni tashkil etish shakllari va turlari o'quv jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy pedagogik omillardir. An'anaviy, ijtimoiy va masofaviy ta'lim shakllarining o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish o'quv jarayonini yanada boyitadi.

Ta'lim turlari — **ma'lumot beruvchi, faol, interaktiv va ijodiy yondashuvlar** — talabaning faolligini, ijodkorligini va kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ilmiy asosda tashkil etilgan ta'lim jarayoni shaxsning bilim olish faoliyatini qiziqarli, mazmunli va samarali qiladi hamda jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, yangi tahrir, 2020-yil.
2. Komenskiy Ya.A. "Buyuk didaktika". – Moskva: Pedagogika, 1982.
3. Vygotskiy L.S. "Pedagogik psixologiya". – Moskva: AST, 2001.
4. Xoliqov A., Yo'ldoshev J. "Pedagogika nazariyasi". – Toshkent: Fan, 2019.
5. Mavlonova R. va boshq. "Pedagogika". – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati, 2018.

³ Mavlonova R. va boshq. "Pedagogika". – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati, 2018

⁴ O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, yangi tahrir, 2020-yil.

6. Selevko G.K. "Pedagogik texnologiyalar klassifikatsiyasi". – Moskva: Narodnoye obrazovaniye, 2006.